

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 7. září 2023 ve věci č. 17791/22 – *A a ostatní proti Itálii*

Senát první sekce Soudu jednomyslně rozhodl o porušení práva na respektování rodinného života dle článku 8 Úmluvy, jelikož vnitrostátní orgány nevyvinuly přiměřené a dostatečné úsilí k zajištění soudem uznaného styku otce s jeho dětmi. Řízení navíc trpělo procesními nedostatky. Soud připustil podání stížnosti k Soudu jménem dětí jejich opatrovníkem *ad litem* jmenovaným pro účely vnitrostátního řízení.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatel A je otcem stěžovatelů B a C narozených v roce 2009, resp. 2011. A žil s dětmi pouze krátce z důvodu svého pobytu ve vazbě. V roce 2016 byl A přijat do programu na ochranu svědků jako spolupracovník justice při vyšetřování zločineckého spolčení mafiánského typu, jehož byl členem. V září 2016 podal návrh na určení otcovství, které soud uznal. Opatrovník dětí opakovaně žádal o okamžité zajištění návštěv a sociálních služeb za účelem přípravy návštěv. V srpnu 2020 soud přiznal A právo na styk s B a C, jehož podmínky měly být stanoveny sociálními službami, a nařídil matce, která styk bránila, spolupracovat s vnitrostátními orgány. Styk neprobíhal, v únoru 2021 soud nařídil sociálním službám neprodleně vypracovat plán návštěv a zajistit pravidelný telefonický kontakt mezi stěžovateli. Návštěva proběhla v květnu 2021, avšak děti byly jejím průběhem dle zprávy psychologů traumatizovány.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

Stěžovatelé namítali, že nepřijetím opatření, která by umožnila navázat mezi nimi vztah, a absencí výkonu rozsudku o právu na styk, došlo k porušení práva na respektování rodinného života podle článku 8 Úmluvy.

A. K PŘIJATELNOSTI

a) K otázce *locus standi* opatrovníka *ad litem*

Stížnost podal jménem B a C jejich opatrovník *ad litem*, kterého vnitrostátní soudy určily k zastupování dětí v řízení před nimi. Soud posoudil otázku aktivní legitimace opatrovníka *ad litem* z úřední povinnosti (viz *Buzadji proti Moldavsku*, č. 23755/07, rozsudek velkého senátu ze dne 5. července 2016, § 70, a *Satakunnan Markkinapörssi Oy a Satamedia Oy proti Finsku*, č. 931/13, rozsudek velkého senátu ze dne 27. června 2017, § 93). Dle obecného pravidla musí stěžovatel, který se nechal zastoupit, předložit podepsané písemné zmocnění a zástupce musí prokázat, že obdržel výslovné pokyny (*Magomedov a ostatní proti Rusku*, č. 33636/09 a 9 dalších, rozsudek ze dne 28. března 2017, § 60, a *Kars a ostatní proti Turecku*, č. 66568/09, rozsudek ze dne 22. března 2016, § 54). Nicméně zvláštní pozornost je věnována faktorům zranitelnosti, jakými jsou věk, pohlaví nebo zdravotní postižení, které mohou některým obětem bránit v podání stížnosti k Soudu, a tudíž lze stížnosti připustit, i když nebyla předložena platná forma zmocnění (viz např. *Centre for Legal Resources jménem Valentina Câmpăna proti Rumunsku*, č. 47848/08, rozsudek velkého senátu ze dne 17. července 2014, § 104–111, a *L. R. proti Severní Makedonii*, č. 38067/15, rozsudek ze dne 23. ledna 2020, § 46–53). Situace dětí podle článku 34 Úmluvy vyžaduje pečlivé zvážení, protože jsou obecně závislé na jiných osobách, které předkládají jejich stížnosti a zastupují jejich zájmy, a nejsou nutně dostatečně staré nebo způsobilé k tomu, aby mohly schválit kroky, které mají být učiněny jejich jménem (*N. Ts. a ostatní proti Gruzii*, č. 71776/12, rozsudek ze dne 2. února 2016, § 54, a *A. K. a L. proti Chorvatsku*, č. 37956/11, rozsudek ze dne 8. ledna 2013, § 47). Je proto vhodné vyhnout se restriktivnímu nebo čistě technickému přístupu k zastupování dětí před Soudem, přičemž základním kritériem v této oblasti je riziko, že se na některé zájmy nezletilých nebude upozorňovat a že budou zbaveni účinné ochrany svých práv podle Úmluvy

(*Strand Lobben a ostatní proti Norsku*, č. 37283/13, rozsudek velkého senátu ze dne 10. září 2019, § 157, *C. N. proti Lucembursku*, č. 59649/18, rozsudek ze dne 12. října 2021, § 29 a 30, a *T. A. a ostatní proti Moldavsku*, č. 25450/20, rozsudek ze dne 30. listopadu 2021, § 33).

V projednávané věci vnitrostátní soudy v souladu s vnitrostátním právem ustanovily dětem opatrovníka *ad litem*, jelikož zjistily, že mezi nimi a jejich rodiči by mohl existovat střet zájmů. Jmenování opatrovníka pro zastupování dětí v případě střetu zájmů může být vyžadováno článkem 8 Úmluvy (*C proti Chorvatsku*, č. 80117/17, rozsudek ze dne 8. října 2020, § 74–82). Legitimita opatrovníka nebyla vnitrostátními soudy nikdy zpochybněna (viz *mutatis mutandis Centre for Legal Resources jménem Valentina Câmpeanu proti Rumunsku*, cit. výše, § 110, *Association for the Defence of Human Rights in Romania – Helsinki Committee jménem Ionel Garcea proti Rumunsku*, č. 2959/11, rozsudek ze dne 24. března 2015, § 44, a *Bulharský helsinský výbor proti Bulharsku*, č. 35653/12 a 66172/12, rozhodnutí ze dne 28. června 2016, § 56). Nadto byl opatrovník aktivní, setkal se s dětmi, vysvětlil svoji úlohu a zjistil jejich přání ve vnitrostátním řízení. Aktivně se také účastnil jako zástupce dětí všech jednání před vnitrostátními soudy. Vytvořil si tedy dostatečné spojení s dětmi (viz *L. R. proti Severní Makedonii*, cit. výše, § 51). Soud dále poznamenal, že předmět vnitrostátního řízení se shoduje se stížnostními námitkami podanými opatrovníkem k Soudu. Soud tedy neshledal důvod, aby opatrovník nemohl děti zastupovat rovněž v řízení před Soudem (*S. P., D. P. a A. T. proti Spojenému království*, č. 23715/94, rozhodnutí Komise ze dne 20. května 1996, *V. D. a ostatní proti Rusku*, č. 72931/10, rozsudek ze dne 9. dubna 2019, § 80–84, a *Valdís Fjölvisdóttir a ostatní proti Islandu*, č. 71552/17, 18. května 2021, § 2).

b) K existenci rodinného života

V obdobných případech Soud rozhodl, že článek 8 Úmluvy se může vztahovat i na „potenciální rodinný vztah“ (*Pini a ostatní proti Rumunsku*, č. 78028/01 a 78030/01, rozsudek ze dne 22. června 2004, § 143), za situace, kdy nezaložení rodinného života není přičitatelné stěžovateli (*Anayo proti Německu*, č. 17080/07, rozsudek ze dne 15. září 2011, § 81). V dané věci A při narození dětí neuznal otcovství a v důsledku jeho zadržení bylo jejich soužití velmi omezené. Snažil se však s nimi navázat vztah i přes nesouhlas matky, požádal o určení otcovství, existenci rodinného pouta potvrdil vnitrostátní soud a děti přinejmenším v počátku řízení vyjádřily přání navázat s A kontakt. Soud tak dospěl k závěru, že mezi stěžovateli existoval „potenciální rodinný vztah“ podléhající ochraně článku 8 Úmluvy.

B. K ODŮVODNĚNOSTI

Obecné zásady použitelné pro danou věc byly podrobně popsány ve věcech *Terna proti Itálii* (č. 21052/18, rozsudek ze dne 14. ledna 2021), *R. B. a M. proti Itálii* (č. 41382/19, rozsudek ze dne 22. dubna 2021), *A. T. proti Itálii* (č. 40910/19, rozsudek ze dne 24. června 2021); a *Pini a ostatní proti Itálii* (cit. výše).

a) K neuplatnění práva na styk

Soud uvedl, že navzdory žádostem stěžovatele se návštěvy neuskutečnily z důvodu negativního stanoviska sociálních služeb. Dle Soudu je nepřijatelné, že vnitrostátnímu soudu trvalo čtyři roky, než vydal rozhodnutí o styku. Taková prodleva znamenala riziko, že sporná otázka bude vyřešena jako *fait accompli* (viz *R. B. M. proti Itálii*, cit. výše, § 81). Ani po vydání rozsudku v srpnu 2020 nebyly zorganizovány žádné návštěvy z důvodu nesouhlasu matky. Nedostatek spolupráce mezi rodiči přitom nezbavuje vnitrostátní orgány povinnosti provést vhodná a dostatečná opatření k zachování rodinných vazeb (viz *A. T. proti Itálii*, cit. výše, § 79). Opatrovník požádal o přípravu na setkání v lednu 2020, na konci ledna 2021 se mělo uskutečnit první setkání, avšak sociální služby uvedly, že s dětmi proběhlo pouze jedno přípravné setkání, a proto nebylo možné setkání zorganizovat. Nadto vnitrostátní orgány neplánovaly psychologickou přípravu A na setkání, takové opatření nařídil až odvolací soud v říjnu 2021. První návštěva se uskutečnila devět měsíců po rozhodnutí soudu v srpnu 2020 a tři měsíce po rozhodnutí dalšího soudu v únoru 2021, přestože takové setkání bylo naléhavé. Soud přitom již v minulosti uvedl, že v Itálii existuje systémový problém průtahů při realizaci práva na styk s dítětem

nařízeným soudem (viz *Terna proti Itálii*, cit. výše, § 97, a *A. T. proti Itálii*, cit. výše, § 84). Sociální služby navzdory soudním rozsudkům o uspořádání schůzek zasahovaly pomalu. Vnitrostátní soudy tím, že přenesly sledování situace na sociální služby a nedohlížely na jejich činnost, umožnily, aby se upevnila situace, která byla nastolena bez ohledu na soudní rozhodnutí (viz *Strumia proti Itálii*, č. 53377/13, rozsudek ze dne 23. června 2016, § 122, a *A.T. proti Itálii*, cit. výše, § 82).

Soud proto dospěl k závěru, že vnitrostátní orgány nepřijaly neprodleně všechna opatření, která po nich bylo možné rozumně požadovat, aby zajistily dodržování práva na styk přiznaného A soudními rozhodnutími. Dále vnitrostátní soudy neprovedly přezkum činnosti sociálních služeb.

b) K rozhodovacímu procesu

Soud v minulosti opakovaně dospěl k závěru, že v případech týkajících se důležité otázky vztahu mezi rodiči a dětmi nebyl rozhodovací proces spravedlivý z důvodu absence psychologického posouzení. Stalo se tak zejména za situace, kdy byl takový znalecký posudek vyžadován za účelem posouzení vztahu mezi dítětem a jeho rodiči a toho, zda názor vyjádřený dítětem skutečně odpovídá jeho přáním (*Byčenko proti Litvě*, č. 10477/21, rozsudek ze dne 14. února 2023, § 116). V dané věci psychologický posudek nařídil soud v srpnu 2018, znalkyně až po téměř roce v květnu 2019 uvedla, že posudek nemůže zpracovat, avšak soud nepřijal žádné opatření. Nadto nebylo náležitě zjištěno skutečné přání dětí ohledně setkání s otcem. Znalecký posudek byl o to nezbytnější, že děti na začátku řízení požádaly o možnost se s otcem setkat, soudy však nepovažovaly za nutné je přímo slyšet, aniž by zkoumaly, zda byly dostatečně vyspělé vytvořit si tento názor (viz *Neves Caratão Pinto proti Portugalsku*, č. 28443/19, rozsudek ze dne 13. července 2021, § 138). Dětem bylo v rozhodné době 12 a 10 let a soud měl dle vnitrostátního práva přinejmenším uvést důvody, proč se domníval, že děti nebyly dostatečně schopné porozumět situaci, aby mohly být slyšeny (*Iglesias Casarrubios a Cantalapiedra Iglesias proti Španělsku*, č. 23298/12, rozsudek ze dne 11. října 2016, § 42). Soud dospěl k závěru, že B a C bylo upřeno právo na osobní slyšení a na to, aby jejich přání vyjádřená opatrovníkem byla vnitrostátními soudy řádně zohledněna.

Rozhodnutí soudu pozastavit návštěvy z důvodu traumatizace dětí po návštěvě v květnu 2021 bylo dle Soudu přijato v zájmu dětí, avšak obtíže během setkání pramenily ze selhání vnitrostátních orgánů, které nezorganizovaly žádné předchozí návštěvy a nezajistily psychologickou podporu, která by stěžovatele sblížila. Vzhledem k tomu, co bylo pro stěžovatele v sázce, bylo třeba věc řešit jako naléhavou, neboť plynutí času mohlo mít nenapravitelné důsledky pro vztah mezi otcem a dětmi.

Soud zjistil další nedostatky rozhodovacího procesu, např. opatrovník byl jmenován až čtyři roky po zahájení řízení, což vážně narušilo spravedlivost rozhodovacího procesu (*C proti Chorvatsku*, cit. výše, § 81, a *contrario R. B. a M. proti Itálii*, cit. výše, § 83, kde rozhodnutí o nejmenování opatrovníka bylo v souladu s vnitrostátním právem a nebránilo náležitému zohlednění zájmů dítěte).

c) Závěr

Nevykonávání práva na styk s dětmi bylo způsobeno především faktickou tolerancí, kterou soudy projevovaly vůči neustálému odporu matky a sociálních služeb, absencí opatření, která by umožnila navázání účinného kontaktu, a řadou Soudem zjištěných procesních nedostatků (*Zavřel proti České republice*, č. 14044/05, rozsudek ze dne 18. ledna 2007, § 47). Byť byla věc složitá s ohledem na skutečnost, že stěžovatelé byli zařazeni do programu na ochranu svědků, měl Soud za to, že vnitrostátní orgány nevyvinuly dostatečné úsilí, aby zajistily respektování práva otce na styk s dětmi a jejich práva na společné soužití. Došlo tedy k porušení článku 8 Úmluvy.